

МАТЕРІАЛИ XIX КОНГРЕСУ СВІТОВОЇ ФЕДЕРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ (СФУЛТ) 27–29.10.2022, м. УЖГОРОД

УКРАЇНСЬКІ ЛІКАРСЬКІ ТОВАРИСТВА У СВІТІ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

СПІЛКА УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРІВ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (до 100-річчя створення)

Базилевич А. Я.¹, Бобинець М. С.², Бойчак М. П.³, Цибуля А. Л.⁴

¹м. Львів, Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

²м. Пряшів, Асоціація лікарів українців-русинів Словаччії

³м. Київ, Українська військово-медична академія

⁴м. Прага, Українське лікарське товариство Чехії

Перша спроба заснувати професійну лікарську спілку в Чехословаччині була в 1919 році в Празі. Але політичні баталії відсунули цю справу до 1922 року, коли кількість національно свідомих українських лікарів у Чехословаччині значно зростає. 31 жовтня 1922 року відбулися організаційні збори СПІЛКИ УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРІВ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (СУЛЧ). Засновниками СУЛЧ були 33 лікарі. Першим на порядку денному стояло питання про ухвалення проекту статуту об'єднання, з яким виступив Борис Павлович Матюшенко [1].

Присутні схвалили його і висловили доповідачеві повну довіру щодо постановки справ у організації. Статут містив чотири головні завдання:

- 1) об'єднання українських лікарів у еміграції,
- 2) допомога їм у професійному вдосконаленні, в науковій праці,
- 3) культурно-просвітницькій діяльності
- 4) підтримка в громадській роботі.

Першим головою спілки на загальних зборах було обрано головного ініціатора її заснування професора Бориса Матюшенка (1883–1944), уродженця Києва, який мав за плечима чималий професійний і громадсько-політичний досвід. Вже з 1903 р. він був активним діячем Револьюційної української партії, з грудня 1905 – Української соціал-демократичної робітничої партії. З літа 1917 р. очолював Головну медично-санітарну управу при генеральному Секретаріаті Української Центральної Ради Української Народної Республіки. За періоду Української Держави — завідувач департаменту здоров'я міністерства здоров'я та опікування, у листопаді 1918 – лютому 1919 — міністр здоров'я та опікування Української Народної Республіки. У 1919 – квітні 1920 — голова дипломатичної місії УНР у Бельгії. У 1920–1921 рр. очолював Закордонне бюро Українського Червоного Хреста. З грудня 1921 р. викладав в Українському вільному університеті у Празі. Один з фундаторів Української господарської академії в Подебрадах (Чехословаччина), професор, доктор медицини Карлового університету у Празі [2]. Завдяки таланту й енергії доктора Б. П. Матюшенка українські лікарі в Празі з дозволу першого президента Чехословаччини Томаша Масарика створили СУЛЧ. Під керівництвом Бориса Матюшенка (який її очолював до 1935 року) спілка розгорнула надзвичайно широку і багатогранну діяльність. Активність СУЛЧ була настільки помітною, що нею почав цікавитися празький уряд, який на одному зі своїх засідань вирішив матеріально підтримати її. Співчутливо ставлячись до українського національно-визвольного руху, дбаючи про здоров'я нації, зокрема активізуючи боротьбу з такою недугою, як туберкульоз, Томаш Масарик з великою увагою сприйняв ідеї українців [1].

10 листопада 1922 року Статут СУЛЧ подали на затвердження урядові Чехословаччини і вже 10 грудня 1922 р. уряд Чехословаччини затвердив статут СУЛЧ.

Заступником спілки і скарбником було обрано доктора Івана Рихло, секретарем – доктора Антіна Гончаренка. Слід зазначити активну роль в заснуванні СУЛЧ видатного українського лікаря, суспільного діяча, Євмена Лукасевича (1871–1929). Євмен Лукасевич був одним з організаторів Українського Червоного Хреста, директором Департаменту охорони здоров'я УНР (1918). Наприкінці 1918 – на початку 1919 року очолював надзвичайну дипломатичну місію Української Держави (згодом — Української Народної Республіки) у Берні (Швейцарія), доклав чимало зусиль для визнання України країнами Антанти. У 1920-х роках — міністр закордонних справ Державного центру УНР на еміграції. Був редактором часопису «Українські медичні вісті» — першого на Наддніпрянській Україні періодичного медичного видання [3].

Також активно сприяв діяльності СУЛЧ ректор щойно організованого в Празі Українського вільного університету, першого вищого навчального закладу і наукової установи української еміграції за кордоном доктор С. Дністрянський. Він побував з візитом у Чехословацькому уряді й розмовляв з міністром Вацлавом Гірсою, який з дозволу президента Томаша Масарика згодився щомісяця асигнувати на стипендії українським лікарям 25 тисяч крон. Неодруженим призначали стипендію розміром у 1000 крон на місяць, одруженим – по 1500 крон і на дитину ще по 200. Президія СУЛЧ на нараді 31 грудня 1922 року ухвалила, що всі члени організації щомісяця мають вносити по 10 крон у касу СУЛЧ. Так поступово почав налагоджуватися матеріальний бік життя лікарів на чужині [1].

Незабаром СУЛЧ домоглася від уряду дозволу на переїзд до Чехословаччини ще десятиох кваліфікованих лікарів, інтернованих у Польщі та інших країнах. Оскільки кількість членів СУЛЧ зростала й тих, хто потребував матеріальної підтримки, ставало більше, довелося регулювати видачу стипендій. Від трьох місяців до року її отримували 9 чоловік, до двох – 6 лікарів, до трьох – троє, до чотирьох – один і до п'яти – шестеро. Всі, хто отримував матеріальну допомогу, виправдали цю турботу про них, працюючи в клініках асистентами, активно беручи участь у наукових з'їздах та нарадах [1].

Від 1923 по 1928 рік Спілка одержала з державного бюджету 672 000 чеських крон. З цієї суми окремі лікарі в Празі отримали стипендії для свого фахового удосконалення. Завдяки цій матеріальній допомозі посилилась і її науково-видавнича діяльність. В часі, коли в Україні не було жодного фахового медичного журналу, Спілка українських лікарів в Празі почала видавати «Український Медичний Вісник». Це було неперіодичне видання українською мовою. На його сторінках друкувались праці не тільки лікарів-емігрантів, але також праці деяких авторів з Києва, Львова, Чернівців. Журнал зазнав дуже високу оцінку з боку Світової організації лікарів. Але «Український Медичний Вісник» лікарі найбільше цінували за те, що він виходив рідною українською мовою. На його сторінках формувалась українська медична термінологія і було закладено фундамент до видання «Українського медичного словника» [1].

Певною підготовкою до такого видання був «Латинсько-український медичний словник» Мартирія Галипа (колишнього голови термінологічної комісії Міністерства охорони здоров'я Української держави), підготовлений до друку Борисом Матюшенком і Василем Наливайком (Прага, 1926). Більшість тиражу словника було вислано в радянську Україну, де голод по такому словнику був особливо відчутний [1].

Подолянин – Василь Наливайко (1886–1938), колишній військовий лікар Української Галицької Армії, був заступником голови Спілки та Б. Матюшенка. В Чехії, куди прибув у 1923 році, працював хірургом в чеських клініках. Видання науково-фахового «Українського медичного Вісника» за кордоном підштовхнуло медичні кола в Україні видавати вдома аналогічний медичний журнал. В 1925 році в Києві починають виходити «Українські Медичні Вісті», а у Львові було відновлено видання органу Українського лікарського товариства «Лікарський Вісник» [1].

Появу таких двох фахових часописів на українських землях лікарі на еміграції щиро привітали, але одночасно зробили велику помилку, прийнявши рішення про закриття свого «Вісника» який виходив в Празі від 1923 до 1925 року під редакцією згаданого вже Б. Матюшенка. Закриття закордонного «Українського Медичного Вісника» вело за собою апатичні настрої серед лікарів-емігрантів, які до того часу були активними дописувачами журналу.

9 листопада 1922-го за схвалення всіх членів СУЛЧ першим її почесним членом обрали професора Карлового університету в Празі, вченого зі світовим іменем, українця за походженням Івана Горбачевського (1854–1942), в 1902–1903 рр. він був ректором Празького університету, в 1917–1918 рр. – очолив міністерство здоров'я Австрії. Був одним з ініціаторів створення Українського вільного університету у Відні й Празі, в 1923–1924 і 1931–1935 рр. очолював його [1].

16 січня 1923 р. за дорученням СУЛЧ Б. П. Матюшенко звернувся до керівництва Карлового університету в Празі з проханням надати дозвіл українським лікарям працювати в його клініках, що було втілено.

На початку 20-х років СУЛ в Чехословаччині була єдиною організацією українських лікарів у світі, що активно працювала. Одним із найважливіших напрямів діяльності СУЛЧ було надання можливості українцям, які емігрували до Чехословаччини, отримати медичну освіту. Наші співвітчизники вивчали медицину в Карловому університеті в Празі, де вони розпочинали і закінчували навчання, або продовжували свою освіту, почату в Українському (таємному) університеті у Львові, чи в інших вищих медичних закладах України [1].

Наприкінці 20-х та на початку 30-х років державна допомога українській еміграції з боку уряду Чехословаччини значно зменшилася. Це було зумовлене не лише економічною кризою, але й приходом до влади промосковських антиукраїнських сил. Це відбилося й на діяльності Спілки українських лікарів Чехословаччини, яка після припинення видання «Українського Лікарського Вісника» змушена була значно обмежити свою діяльність.

Як я згадував, зміна політичного клімату в Чехії вела до того, що чеські лікарські організації почали негативно ставитися до лікарів чужинецького походження і не лише не дбали про їхні інтереси, але часто навіть їм шкодили.

Не малу роль в цьому зіграв факт, що велика кількість чеської інтелігенції, в тому числі й лікарів, була русофільського спрямування і до лікарів-українців ставилась зневажливо.

СУЛЧ підтримував зв'язки з лікарями Західної та радянської України, та лікарями, які працювали за кордоном (США, Канади та інших країн). СУЛЧ взяла активну участь у збиранні засобів на спорудження у Львові госпіталю й клініки за назвою «Народна лікарня» важливої для безкоштовного лікування потребуючих.

Спілка українців у Чехословаччині була членом Всеслов'янського лікарського союзу. Спочатку це членство приносило їй реальну користь, бо керівництво цього найбільшого міжнародного об'єднання слов'янських лікарських організацій з порозумінням ставилося до національно-визвольних змагань закордонних українців.

Спілка українців у Чехословаччині була членом Всеслов'янського лікарського союзу. Спочатку це членство приносило їй реальну користь, бо керівництво цього найбільшого міжнародного об'єднання слов'янських лікарських організацій з порозумінням ставилося до національно-визвольних змагань закордонних українців.

У 1938 році СУЛЧ підтримала ініціативу Львівської лікарської громади щодо створення в Празі Музею визвольної боротьби України й почала збирати гроші на купівлю приміщення [1].

Виникнення Карпатської Української Держави й інші події кінця 1938 р. внесли значні зміни в житті СУЛЧ. Чимало її членів виявили бажання працювати в Карпатській Україні і переселилися туди. За повідомленням Уряду Карпатської України в 1939 році на її теренах ординували 132 лікарі, між ними 50 українців, 24 росіян, 10 чехів, 41 єврей і 7 інших національностей.

В 1939 р. із приблизно 150 лікарів української національності, що жили в Чехословаччині, 119 були членами СУЛЧ (з них три почесні: Іван Горбачевський, колишній ректор Карлового університету, Всеволод Гармашів – ректор українського високого педагогічного інституту ім. Драгоманова в Празі та Модест Левицький – лікар Української господарської академії в Подебрадах).

Останнім головою Спілки був М. Завальняк, обраний загальними зборами у вересні 1940 р. На жаль, в тому ж році німецька окупаційна влада Чехії припинила діяльність СУЛЧ. Проте багато членів Спілки, переїхавши в інші країни (США, Канаду, Німеччину, Австрію та інші), створювали там товариства українських лікарів та продовжували працювати на майбутнє України.

Список використаних джерел

1. Бойчак М. П., Лякіна Р. М. Українські лікарі за кордоном (Польща 1920–1924, Чехословаччина 1922–1940 рр.). Київ : Медінформ, 2009. 190 с.
2. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наук. думка, 2009. Т. 6 : Ла — Мі. 784 с.
3. Ганіткевич Я. В. Євмен Лукасевич — український лікар, науковець-педіатр, громадсько-політичний діяч (до 130-річчя від дня народження). *Львівський медичний часопис*. 2002. № 2.